

УДК [27-526.62:75.016.4](477.8) «15/16»

Янковська Д.О.

Львівська національна академія мистецтв

СХЕМИ ТА МОТИВИ ОРНАМЕНТИКИ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ІКОН КІНЦЯ XVI-XVII СТ. (ДО ПИТАННЯ АТРИБУЦІЇ ПРИ РЕСТАВРАЦІЙНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ)

Янковська Д. О. Схеми та мотиви орнаментики західноукраїнських ікон кінця XVI-XVII ст. (до питання атрибуції при реставраційних дослідженнях). У статті розглянуто проблему орнаментального оформлення західноукраїнських ікон кінця XVI-XVII ст. Проведена характеристика комплексу орнаментів в західноукраїнських іконах означеного періоду. Дослідження орнаментів на іконах дозволило окреслити загальні тенденції розвитку іконної орнаментики, виявити основні схеми організації орнаменту на площині іконного тла, визначити панівні мотиви, художні особливості досліджуваних орнаментів, простежити їх еволюцію у контексті тогочасних мистецьких явищ – західноєвропейських і східних впливів. Методом порівняльного аналізу визначені впливи ренесансу, маньєризму, бароко та мистецтва мусульманського Сходу на характер іконних орнаментів. Результати дослідження свідчать про перевагу рослинної орнаментики та орнаментів на основі сітчастих схем. Вплив Сходу простежений у виборі орнаментальних схем і мотивів, західні впливи – в загальному стилістичному вирішенні досліджуваних орнаментів.

Ключові слова: орнамент, українська ікона, орнаментальні схеми, мотиви.

Янковская Д. О. Схемы и мотивы орнамента западноукраинских икон конца XVI-XVII вв. (к вопросу атрибуции при реставрационных исследованиях). В статье рассмотрена проблема орнаментального оформления западноукраинских икон конца XVI-XVII вв. Дана характеристика комплекса орнаментов в западноукраинских иконах указанного периода. Исследование орнамента икон сделало возможным обозначить общие тенденции развития иконной орнаментики, определить основные схемы организации орнамента на плоскости иконного фона и основные мотивы, а также художественные особенности исследуемых орнаментов, проследить их эволюцию в контексте общих явлений в искусстве того времени – западноевропейских и восточных влияний. Методом сравнительного анализа определена степень влияния ренессанса, маньеризма, барокко и искусства мусульманского Востока на

характер иконных орнаментов. Результаты исследования свидетельствуют о преобладании растительной орнаментации и орнамента на основе сетчатых схем. Влияние Востока прослежено в выборе орнаментальных схем и мотивов, западноевропейское влияние – в общем стилистическом решении исследуемых орнаментов.

Ключевые слова: орнамент, украинская икона, орнаментальные схемы, мотивы.

Yankovska D.O. Schemes and motifs of ornament of Western Ukrainian icons at the close of the XVI – XVII centuries (to the question of attribution in restoration researches).

Background. Ornament of the Western Ukrainian icons belonging to the end of the XVI – XVII centuries illustrates rich in scope and variation complex of ornamental patterns and motives which have been insufficiently researched in Ukrainian Art Studies and Iconography.

Objectives. The article focuses on the analysis of the ornament complex at the background of the Western Ukrainian icons belonging to the end of the XVI – XVII centuries within the context of the impact of the European, Eastern and local historic and cultural traditions; finding basic patterns and motives of icon ornaments.

Results. The results of the research show prevalence of the plant ornaments and ornaments based on grid patterns. Eastern influence is traced in the choice of ornamental patterns and motives, western influence – in general stylistic solution to the ornaments under research.

Conclusions. The ornament of the Ukrainian icons during the period of the end of the XVI – XVII centuries developed within the context of the general regularities of sacral painting and ornamentics evolution in the Ukrainian territory reflecting key stylistic directions of the Western-European art and peculiar for the period influence of the Eastern art that co-existed on the basis of the national ornamental tradition.

Key words: ornament, Ukrainian icon, ornamentation schemes, ornamentation motifs.

Постановка проблеми. Орнаментика західноукраїнських ікон кінця XVI-XVII ст. презентована численними візерунками, які демонструють чітку систему у підборі орнаментальних схем та мотивів, притаманну саме цьому періоду розвитку українського іконопису. Орнамент, зокрема на іконах, незважаючи на традиційну канонічність і консервативність сакрального мистецтва, гнучко реагує на різномірні культурні, мистецькі впливи, сприймає цілісні орнаментальні системи або елементи орнаментики різних епох і народів. Частка впливу культурних чи мистецьких надбань якогось певного стилю, народу чи регіону у цій системі може бути визначальним фактором і формувати цілий орнаментальний комплекс, а може бути ледь помітною і виявлятися в запозиченні лише деяких орнаментальних елементів. Орнаменти тла, їх схеми та мотиви можуть бути атрибутивним елементом при реставраційних дослідженнях, а їх вивчення – стати допоміжним при визначенні авторства, місця, часу створення ікони, а також при самій реставрації пам'яток.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Орнаменту традиційно приділяють найменше уваги при дослідженні українського іконопису. З великої кількості праць мистецтвознавців, присвячених українській іконі, питання орнаментики ікон підіймається небагатьма авторами і здебільшого в описовому варіанті. Орнамент на іконах розглядали М. Драган у роботі „Українська декоративна різьба XVI – XVIII ст.” [2], О. Сидор у статті „Орнаментальні мотиви в давньому українському малярстві” [4], в загальних рисах – Д. Степовик у праці „Історія української ікони X – XX ст.” [6]. Схеми і мотиви іконних орнаментів дотепер залишаються недостатньо дослідженими питаннями при вивченні західноукраїнського іконопису.

Цілі статті: аналіз комплексу орнаментів тла західноукраїнських ікон кінця XVI – XVII ст. у контексті впливів європейської, східної і місцевої історично-культурних традицій; виявлення основних схем організації орнаменту на площині тла західноукраїнських ікон кінця XVI – XVII ст., визначення панівних мотиви цієї орнаментики; простежити стилістичну еволюцію досліджуваних орнаментів, розглянути зміни орнаментальних схем, мотивів та їх трактування впродовж зазначеного періоду; провести порівняльний аналіз особливостей композиційної структури, схем і мотивів в європейській орнаментики, орнаментики мусульманського Сходу та декорі українських ікон.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Орнаменти тла українських ікон кінця XVI-XVII ст. виконані різьбленням чи гравіюванням у левкасному ґрунті з наступним золоченням (рідше срібленням). Дослідження орнаментів західноукраїнських ікон кінця XVI – XVII ст. дозволяє виділити два основні типи орнаментики тла: із довільним розташуванням декоративних мотивів на площині та на основі сітчастих схем.

Серед пам'яток іконопису значна кількість ікон оздоблена орнаментами, в яких декоративні мотиви не організовані в схему і вільно розташовуються на площині тла. До цієї групи належать орнаменти, що не компонуються за сітчастими схемами: наприклад, у випадках, коли незначна кількість мотивів (іноді два або три), зазвичай рослинних, розташовується у верхній частині ікони (така орнаментика застосовується переважно у творах із незначною площею золоченого тла порівняно з живописним зображенням); подібний варіант – різьблені по левкасу візерунки, які займають настільки незначну частку площини ікони, що за кількома мотивами та їх елементами, котрі можемо побачити на іконі, неможливо визначити, чи організований цей орнамент у схему; розташування рослинних і геометричних мотивів симетрично відносно уявної осі, що поділяє площину ікони по вертикалі; вертикально розташовані на площині тла ікони рослинні стебла і пагінці; рослинний мотив складної конфігурації поруч із фігурним зображенням.

Однією з характерних особливостей західноукраїнських ікон кінця XVI – XVII ст. є перевага орнаментів тла із впорядкованою структурою над візерунками з довільним розташуванням мотивів. Виокремлюємо дві схеми організації орнаменту в західноукраїнських іконах: схема чіткого поділу площини тла на геометричні елементи (ромби, загострені овали, багатокутники складніших форм), всередині яких розташовуються рослинні мотиви; схема на основі рослинної ромбовидної сітки. У першій із названих схем орнамент не переважаний декоративними мотивами, з чітким рапортним повторенням геометричної фігури з геометричною розеткою чи рослинним мотивом всередині.

Найчисленнішу групу серед орнаментів тла ікон досліджуваного періоду складають орнаменти, побудовані на основі рослинної ромбовидної сітки. Структуру такої схеми утворюють рослинні стебла, що поділяють площину тла на ромбовидні фігури чи загострені овали, витягнуті менше чи більше у висоту чи в ширину; схему доповнюють різноманітні рослинні мотиви (листки, завитки, пагінці, пуп'янки, квіти, плоди), які розташовуються на стеблах довільно або симетрично і варіюються за формою, розміром, ступенем складності. Характерним є поєднання двох таких сіток із стеблин, в особливо складних варіантах – трьох, що накладаються одна на одну і переплітаються між собою. Такий принцип організації орнаменту на тлі присутній у більшості українських ікон, датованих XVII ст., але не завжди прочитується, бо досить часто нагромадження декоративних мотивів майже цілком приховує структуру схеми.

Орнаментальні схеми на основі рослинної ромбовидної сітки є найпоширенішими в декорі західноукраїнських ікон кінця XVI – XVII ст. Ілюструє застосування цієї схеми орнаментика великої кількості пам'яток українського іконопису XVII ст., що походять із різних малярських осередків і належать пензлю різних майстрів. Схожий принцип використаний у компонуванні орнаментів, що декорують золочене тло ікон в іконостасах першої половини і середини XVII ст. – Успенської церкви у Львові (1620-1630 рр.), П'ятницької церкви у Львові (1640-і рр.), церкви Святого Духа в Рогатині (1650 р.), та інших пам'яток українського іконопису зазначеного періоду.

Майстри-виконавці орнаменту на іконах кінця XVI – XVII ст. оперували широким репертуаром мотивів, насамперед рослинних. Рослинні мотиви іконної орнаментики відзначаються великим розмаїттям форм – це поєднання і переплетення стеблин, різноманітних листків, плодів, квітів; часто один мотив виростає з іншого чи буває напівприхований листком тощо. Використовуються мотиви різного ступеня стилізації, ускладненого трактування. Існують численні варіанти окремих мотивів.

Комплекс декоративних мотивів у орнаментальному оформленні західноукраїнських ікон кін-

ця XVI – XVII ст. містить стилізовані мотиви місцевої рослинності, елементи народної орнаментики, мотиви західноєвропейського походження і ті, що з'явилися в декорі ікон як результат східних впливів в українській художній культурі та зацікавлення мистецтвом країн мусульманського Сходу. Проте вирішальним чинником, котрий обумовив характер іконних орнаментів і став тією основою, на яку накладалися впливи – східні і західні, є національна традиція. Дію національної традиції вбачаємо у виборі рослинної орнаментики для заповнення іконного тла і у самому вирішенні іконних орнаментів, яке відповідає декоративності народного мистецтва.

Композиційно переважна кількість візерунків на іконах, а саме – орнаменти, організовані у схему (рослинну ромбовидну чи з геометричних фігур), мають сітчасту композицію, тобто орнамент будується на сітках вузлів (точок на площині). За теорією орнаменту, існує п'ять систем вузлів, за якими будуються сітчасті орнаменти: квадратна, трикутна, прямокутна, ромбовидна, навскісна паралелограма [1: 98–100]. З цих систем за допомогою різного поєднання вузлів отримують незліченне число сіток, причому тій самій системі вузлів відповідає величезна їх кількість; за сітками, у свою чергу, будується візерунок, і звідси – велика різноманітність і багатство варіантів орнаменту.

В українських іконах кінця XVI – XVII ст. сітчасті орнаменти тла організовуються на площині за допомогою прямокутної і ромбовидної системи вузлів, причому сама сітка може виступати як мотив чи бути уявною. Для розглядуваних орнаментів тла ікон, побудованих на основі сітки, характерна відкрита композиція, у другій половині XVII ст. – динамічність, застосування композиційних принципів асиметрії, контрасту.

Візерунки іконного тла залежно від часу виготовлення ікони бувають різного ступеня складності. Орнаментальне оформлення західноукраїнських ікон кінця XVI – XVII ст. змінюється, проходить певну еволюцію. На зламі XVI – XVII ст. іконні орнаменти ще порівняно прості, різьблення по левкасу має низький рельєф; поширеною в цей період є схема поділу тла на геометричні фігури з рослинними мотивами всередині. Впродовж першої половини і середини XVII ст. ця схема ускладнюється: геометричні форми набувають складніших обрисів і конфігурацій; мотиви в них збагачуються, зустрічається почергове розташування у центрах геометричних фігур двох-трьох різних мотивів, їх обернення.

В орнаменті тла західноукраїнських ікон XVII ст. чільне місце займають візерунки, побудовані на основі схеми рослинної ромбовидної сітки, причому для цієї схеми характерною є тенденція до ускладнення, яка прогресує впродовж вказаного періоду. Ця тенденція властива не лише орнаментальним схемам іконного тла, а й мотивам, їх елементам, орнаменті українських ікон XVII ст. загалом,

більш інтенсивно проявляючись у кінці століття. Орнаментика ускладнюється, репертуар орнаментальних мотивів збагачується, їх форми вигинаються, переплітаються; розташування на площині стає більш насиченим, посилюється пластичність. Характерним також є зменшення розмірів (подрібнення) мотивів одночасно із збільшенням їх кількості на площині тла ікон.

Орнаментика українських ікон, як і все українське мистецтво досліджуваного періоду, постійно потрапляла під вплив європейського мистецтва і відобразила основні стилістичні тенденції, характерні для тогочасної європейської орнаментики; у цій сфері знайшли вияв стилі ренесанс, маньєризм, бароко. Ренесансний тип орнаментики в іконописі – це дотримання певних засад, рис стилю у трактуванні візерунку, а не підбір характерних композиційних схем і мотивів. Основні композиційні уклади ренесансної орнаментики – гротеск, арабеска, мореск – у декорі ікон не виявилися. Відтак тут маємо справу з розвитком рослинного орнаменту, що властиве саме ренесансу. Орнаментика західноукраїнських ікон кінця XVI – першої половини XVII ст. суто рослинна або містить рослинні елементи при геометричному композиційному укладі.

Візерункам на іконах притаманне поєднання ознак ренесансу і рис народного мистецтва. Ренесансний орнамент європейського мистецтва оперує рослинними мотивами, потрактованими реалістично, а рослинним мотивам, що використовуються в декорі українських ікон, властива стилізованість, тобто має місце не механічне наслідування готових вирішень і зразків у сфері орнаменту, а творче їх опрацювання і витворення нових художніх вартостей.

В орнаментальному оформленні західноукраїнських ікон кінця XVI – першої половини XVII ст. проявилися гармонійність, дотримання міри в декоруванні, спокійний ритм і симетрія композиції, причому можемо говорити у цьому значенні швидше про ікони зламу XVI і XVII та першої чверті XVII ст.; відтак наростаючі тенденції до ускладнення візерунку порушували ренесансні гармонійність, спокій та рівновагу. Окремо виділимо таку ознаку ренесансної орнаментики, як велика кількість декоративних мотивів і щедра їх застосування, що є характерним для різьбленого по левкасу орнаментування золоченого тла ікон кінця XVI – середини XVII ст.

Ренесансна орнаментика з властивими їй типами (картушевий (рольверк) та канделябровий орнамент, ренесансна арабеска) і мотивами (архітектурні, антропоморфні, натуралістичні рослинні мотиви – плоди, квіти, листя) повною мірою виявилася в українському мистецтві – в архітектурному та іконностасному різьбленні, оформленні книг тощо; у декорі західноукраїнських ікон бачимо розквіт лише рослинної орнаментики, без застосування інших видів орнаменту Відродження.

Орнаментика тла ікон має багато спільних рис із композицією і мотивами текстильних орнаментів Відродження, зокрема, візерунками італійських тканин, що перебували під сильним впливом орнаментального мистецтва країн Сходу.

В українській художній культурі XVII ст. простежується потужний вплив мистецтва північного ренесансу – німецького Відродження та нідерландського маньєризму. Риси, характерні для названих стилів, виявилися і в орнаменті різних видів мистецтва, головним чином в архітектурному декорі та різьбленні іконостасів, книжковій гравюрі. „Західні впливи приносили до Львова не форми раннього або високого Відродження, а італійського і північного маньєризму” [3: 205], що пов’язане з прибуттям на східні терени Речі Посполитої у другій половині XVI – першій половині XVII ст. художників (архітекторів, різьбярів) нідерландського і німецького походження або польських майстрів з Вроцлава і Гданська (регіонів, що перебували під впливом нідерландського маньєризму), котрі привносили у місцеве мистецтво декоративні форми, засвоєні на батьківщині [3: 13–20, 83–84].

Маньєристичні орнаменти – рольверк, ормушель (хрящовий орнамент), окуттевий орнамент у візерунках іконного тла не використовуються, хоч є поширеними мотивами іконостасного різьблення. Процес, що відображає перехід від гармонії і спокою ренесансного декору до динаміки і складної ритміки барокового, виявляє також певні риси пізнього Відродження в орнаменті ікон. Це передусім тенденції до збагачення орнаменту декоративними деталями, урізноманітнення декоративних мотивів, пошкваллення форм, певної їх рухливості, метушливості, хаотичності, ускладнення ритмів. У візерунках тла західноукраїнських ікон простежуються і такі риси стилістики пізнього ренесансу, як тісне і насичене розташування мотивів на площині тла, подрібненість форм. Подібні орнаменти створюють враження неспокою, деякої переважності декору. Має місце порушення властивих ренесансу принципів рівноваги і гармонії на користь посилення декоративності. Вказані риси пізнього Ренесансу простежуються в орнаменті ікон XVII ст., з часом поступаючись місцем тенденціям стилю бароко, що особливо виразно виявилися в іконних орнаментах останньої третини XVII ст.

Українські ікони другої половини XVII ст. є пам’ятками стилю бароко. Бароковими за стилістикою є, зокрема, іконостасні ансамблі з церков Вознесіння у Волиці Деревлянській (1680-1682 рр.), собору архангела Михаїла у Волі Висоцькій (1688-1689 рр.), Різдва Христового у Жовкві (1697-1699 рр.), Пресвятої Трійці у Богородчанах та ін.; роботи таких визначних майстрів українського іконопису, як І.Руткович, Й.Кондзелевич, В.Петранович. Відповідно, орнаментальне оформлення західноукраїнських ікон другої половини XVII ст., зокрема, ікон з вказаних іконостасів та авторства зазначених

майстрів, перебувало у сфері впливу стилю бароко і відобразило властиві йому ознаки – пишність, динамічність, світлотіньові перепади, різноманітні контрасти, енергійність, схильність до нагромодження форм.

У другій половині XVII ст. орнаментика тла на іконах ускладнюється, причому ця тенденція посилюється ближче до кінця вказаного періоду. Декоративні мотиви, зокрема, мотиви листків, набувають складніших обрисів і конфігурацій, витягуються, вигинаються, все більше переплітаються між собою. Зовнішній вигляд рослинних мотивів стає більш деталізованим: зображаються вигини і прожилки на листках, квітах тощо, орнаментальні елементи прорізаються краплеподібними отворами.

Візерунки на тлі ікон другої половини XVII ст. є типовими бароковими орнаментами з їх ефектністю, ускладненістю композицій. Характерними є різноманітні контрасти – світлотіньовий, контраст мотивів за розмірами (великих і дрібних), контраст візерунку і тла тощо, застосування асиметрії, підвищена складність ритмічної побудови, напруженість руху.

Мотиви орнаментального оформлення у барокових іконах другої половини XVII ст. також ускладнюються. Основне декоративне навантаження в орнаменті тла припадає на стебла і листки, а квіткових мотивів застосовується менше. Стебла густо вкриті паростками листочків, листям різних розмірів і форм, відгалуженнями листяних мотивів і стеблин; це все вигинається, закручується, переплітається у складному ритмі. Постійно застосовується мотив листка аканта, властивий для орнаментики стилю бароко, де він набуває енергійної виразної форми і в поєднанні з різноманітними примхливими завитками використовується майже в усіх видах декоративно-ужиткового мистецтва. Листок і пагінець аканта дуже часто вживаються в іконних орнаментах останньої чверті XVII ст. (ікони І.Рутковича з Жовківського іконостасу). Переплетення листяних мотивів і стеблин, листків і пагінців аканта займають більшу частину орнаментованого тла ікон.

Наприкінці XVII ст., зокрема, в іконах Йова Кондзелевича, посилюється рельєфність різьбленого по левкасу візерунку тла, яке ще багатше декорується: кожний мотив орнаменту детально пророблений і прорізаний смугами, що створює світлотіньові градації („Христос Вседержитель”, „Богородиця” з Богородчанського іконостасу). Таке підсилення складності візерунків ближче до кінця XVII ст. є наслідком поглиблення барокових ознак в орнаментальному оформленні українських ікон.

Порівняно з іконними візерунками першої половини і середини XVII ст., що перебували під впливом орнаментики ренесансу і маньєризму, для яких характерними були велика кількість використовуваних декоративних мотивів (ренесанс), їх подрібненість і тісне розташування на площині (маньєризм), орнаментика стилю бароко оперує меншою кіль-

кістю мотивів, але значно більшою гнучкістю в їх декоративному опрацюванні, наданні ускладнених динамічних обрисів, енергійних і виразних форм.

Візерунки на тлі західноукраїнських ікон другої половини XVII ст. найчастіше організовані у згадану схему розташування рослинних переплетень на стеблах, що утворюють подвійну сітку з ромбовидних елементів; такі орнаменти в означений період більш складні, ніж у першій половині століття. Простежується і введення певної асиметрії у візерунки, побудовані на основі схеми рослинної ромбовидної сітки. Як зазначає О.Сидор, у другій половині XVII ст. орнамент на іконах стає „неспокійнішим, динамічнішим за ритмом, часто – без виваженої симетрії” у композиційній будові; у цього ж автора читаємо про „синхронність розвитку у цьому руслі різних видів тогочасного українського мистецтва” [5: 41].

На формування іконних орнаментів вплинули і такі ознаки стилю бароко, як емоційність, фантазійність, схильність до ірраціональності, містичності, символічності. „Містичну природу ікони” [6: 30] ще більше підсилювало ірреальне золоте візерунчасте тло, орнаментация якого, з огляду на тяжіння бароко до символіки і загальну символічність іконопису як такого, припускаємо, могла нести певне змістове навантаження.

Мистецтво бароко схильне до ілюзорних ефектів, і мерехтливі світлові спалахи на поверхні золочених орнаментованих площин іконного тла у поєднанні з золоченим декоративним іконостасним різьбленням надавали світлу ілюзорного характеру, посилювали враження балансування середовища храму на межі фантазії і реальності, що було одним із чинників емоційного впливу всієї структури храмового простору на глядача.

Потужним джерелом інспірацій для орнаментики українських ікон кінця XVI – XVII ст. стало мистецтво країн мусульманського Сходу. Вплив Сходу вбачаємо передовсім у виборі орнаментальних схем і мотивів, західні впливи – в загальному стилістичному вирішенні досліджуваних орнаментів.

Східні впливи простежуються в орнаментах західноукраїнських ікон від кінця XVI ст., одночасно із загальною зміною характеру іконної орнаментики і появою рослинних орнаментів, скомпнованих за схемою сітки. Впродовж XVII ст. вплив східної орнаментики є стабільним і характерним для декору ікон із різних регіонів України, лише в кінці XVII ст. дещо зменшується з поглибленням барокових ознак у мистецтві та розповсюдженням у різних варіантах акантового орнаменту, характерного для стилю бароко. У XVIII ст. перевагу здобувають орнаменти з довільним розташуванням рослинних мотивів (зазвичай аканта) на площині тла, витісняючи візерунки на основі сітчастих схем.

Впливи мусульманського Сходу найбільш помітно проявилися на українських землях у період з

другої половини – кінця XVI ст. до початку – першої половини XVIII ст. Основними причинами східних впливів в українському мистецтві стали тісні контакти з культурою ісламу впродовж XV – XVII ст., що відбувалися на території України, та розвиток торгівлі, зокрема, транзиту Схід – Захід, що сприяло ознайомленню з товарами східного виробництва та їх значним надходженням на українські терени. Твори художнього ремесла мусульманського Сходу, зокрема, текстильні вироби, були надзвичайно популярними як на українських землях, так і в країнах Східної Європи загалом; а розповсюджена мода на культуру ісламу у панівних верствах Речі Посполитої [7; 8] та серед міського населення була зумовлена ідеологією сарматизму (сарматизм – концепція походження поляків від давньоіранського етносу сарматів, в основі якої – ідеї Мацея Меховіта, проголошені у праці „*Descriptio Sarmatarum Asianae et Europianae*” (1521). Концепція спричинилася до прихильного ставлення до культури мусульманського Сходу і наслідування східних зразків у мистецтві).

Джерелами інспірацій у сфері орнаментального мистецтва були привізні твори художнього ремесла з теренів мусульманського Сходу, в першу чергу – тканини іранського та турецького виробництва. Орнаменти західноукраїнських ікон кінця XVI – XVII ст. виявляють найбільше споріднених рис із декором саме на привізних тканинах.

Орнаментика західноукраїнських ікон і східна орнаментика мають спільну основу, яка ґрунтується на двох основних елементах – переплетенні і рослинному лейтмотиві. Переплетення і рослинний лейтмотив складають основу численних орнаментів у мистецтві мусульманського Сходу, а також різноманітних орнаментів сітчастої побудови у декорі творів західноукраїнського іконопису кінця XVI – XVII ст. Рослинна орнаментация була надзвичайно поширеною в мистецтві Ірану і Туреччини XVI – XVIII ст., тобто, тих мусульманських країн, з якими українські землі у досліджуваний період перебували в постійних взаємозв'язках. В орнаментальному оформленні українських ікон кінця XVI – XVII ст. також переважає рослинна орнаментика.

Східні першовзори візерунків не переймалися буквально, а трансформувалися українськими майстрами у відповідності до власних смаків. Звідси різниця у виборі мотивів для заповнення загальної схеми. В західноукраїнських іконах це мотиви реальної або уявної рослинності – квіти, плоди, листки, часто дуже стилізовані. В східній орнаментіці це здебільшого складні переплетення примхливих рослинних завитків, характерні для високорозвиненого мистецтва, яким був орнамент у країнах ісламу.

Орнаментика українських ікон органічно сприйняла мистецькі впливи мусульманського Сходу; на основі національної традиції та у синтезі із західноєвропейськими впливами витворився своєрідний комплекс візерунків у творах українського сакрального малярства кінця XVI – XVII ст.

Висновки. На підставі аналізу пам'яток західноукраїнського іконопису кінця XVI – XVII ст. виділено два основні типи орнаментациї тла: з довільним розташуванням декоративних мотивів на площині та на основі сітчастих схем. Виявлено два різновиди таких орнаментальних схем: схема чіткого поділу площини тла на геометричні елементи (загострені овали), всередині яких розташовані рослинні мотиви; схема на основі рослинної ромбовидної сітки – найбільш розповсюджена в оздобленні іконного тла.

Комплекс декоративних мотивів у орнаментальному оформленні західноукраїнських ікон кінця XVI – XVII ст. включає стилізовані мотиви місцевої рослинності, елементи народної орнаментики та української орнаментики попередніх періодів розвитку, мотиви західноєвропейського походження і ті, що з'явилися в декорі ікон як результат східних впливів в українській художній культурі та зацікавлення мистецтвом країн мусульманського Сходу.

Орнамент українських ікон упродовж періоду кінця XVI – XVII ст. розвивався у контексті загальних закономірностей еволюції сакрального малярства та орнаментики на українських землях, відобразивши панівні стилістичні напрями західноєвропейського мистецтва та характерний для періоду вплив мистецтва Сходу, що співдіяли на ґрунті національної орнаментальної традиції. Дослідження має перспективи подальших розвідок з огляду на потребу розробки типології орнаментальних схем та мотивів як допоміжних елементів при атрибуції в реставраційних дослідженнях, а також у питанні східних та європейських впливів в українській орнаментиці.

Література:

1. Барышников А.П. Основы композиции / А.П. Барышников, И.В. Лямин – М.: Трудрезервиздат, 1951. – 188 с.
2. Драган М.Д. Українська декоративна різьба XVI – XVIII ст. / М.Д. Драган – К.: Наукова думка, 1970. – 202 с.
3. Любченко В.Ф. Львівська скульптура XVI – XVII століть. / В.Ф. Любченко – К.: Наукова думка, 1981. – 214 с.
4. Сидор О.Ф. Орнаментальні мотиви в давньому українському малярстві / О.Ф. Сидор // Народна творчість та етнографія. – 1985. – №5. – С.53-57.
5. Сидор О.Ф. Творчість Йова Кондзелевича та українське малярство кінця XVI – першої половини XVIII ст.: дис... канд. мистецтвознавства / Сидор Олег Федорович – Львів, 1994. – 188 с.
6. Степовик Д.В. Історія української ікони X – XX ст. / Д.В. Степовик – К.: Либідь, 1966. – 440 с.
7. Jakimowicz A. Zachód a sztuka Wschodu / A. Jakimowicz – Warszawa: PWN, 1967. – 148 s.
8. Mańkowski T. Orient w polskiej kulturze artystycznej / T. Mańkowski – Wrocław-Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1959. – 255 s.